
GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

DUPĂ APARIȚIA PRIMULUI VOLUM AL « DICȚIONARULUI LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE »

DE

D. MACREA

În toate țările, elaborarea dicționarelor academice a fost însoțită de ample discuții asupra caracterului și proporțiilor acestor lucrări.

« Gramatici certant » spune cunoscutul dicton latin. Dar în ceea ce privește elaborarea dicționarelor academice, controversalele nu s-au mărginit numai între lingviști, ci ele au cuprins totdeauna și cercurile largi ale opiniei publice. Aceasta se explică prin faptul că dicționarele limbilor naționale sînt, pe drept cuvînt, privite nu numai ca opere de cunoaștere și de cultivare a limbii, ci și ca opere de prestigiu cultural.

Discuțiile aprinse în jurul dicționarelor academice, dar mai ales complexitatea problemelor legate de elaborarea lor, au făcut ca realizarea acestora să dureze, în general, vreme îndelungată în toate țările.

Academia Franceză a început alcătuirea Dicționarului limbii franceze în 1638, la un an după înființarea ei, reușind să publice prima ediție a lucrării abia în 1694, după 56 de ani de la începerea ei. La această ediție au colaborat, alături de lingviștii vremii, marii scriitori ai Franței din acea epocă, Corneille, Racine, Boileau, Bossuet, iar în secolul următor, însuși Voltaire. Dicționarul Academiei Franceze a avut în decurs de 250 de ani opt ediții. El a fost una dintre cele mai viu controversate opere ale culturii franceze, dar totuși el nu lipsește nici astăzi de pe masa de lucru a nici unui cărturar și scriitor francez.

Dicționarul Academiei Germane, început de frații Wilhelm și Iacob Grimm în 1852, a fost terminat abia după optzeci de ani. În Anglia, James Murray a început, în 1882, « Dicționarul istoric al limbii engleze », în zece volume, cunoscut sub numele de Dicționarul de la Oxford, care a fost terminat abia în 1928. Dicționarul limbii croate, început în 1880 de Academia din Zagreb, n-a fost terminat nici pînă astăzi.

Academia Rusă de Științe a publicat mai întâi la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1789—1795), un dicționar normativ, cu pronunțat caracter purist, al limbii ruse, în șase volume, care a avut și o a doua ediție apărută între anii 1806—1822. În 1847, a publicat un «Dicționar al slavei bisericești și al limbii ruse», în patru volume (ediția a doua în 1867), iar în 1891 a început, sub conducerea lui I. K. Grot și apoi a lui A. A. Șahmatov, redactarea «Dicționarului istoric al limbii ruse», în opt volume, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte. Academia de Științe a Uniunii Sovietice a început elaborarea «Dicționarului limbii ruse literare contemporane», în cinsprezece volume, din care au apărut pînă acum trei volume, dar fiind conceput pe baze marxiste el se găsește în prezent în refacere.

În vreme ce se întîrzia astfel elaborarea dicționarului academice, lingviști din afara academiilor au dat la iveală numeroase dicționare valoroase, care au servit cu succes nevoile marilor mase. Astfel, în Franța, Emile Littré a publicat în secolul trecut cunoscutul său «Dictionnaire de la langue française» (în cinci volume, 1863—1872), care este pînă astăzi unul dintre cele mai bune dicționare ale limbii franceze. În Rusia, V. I. Dal a publicat între anii 1863—1866 «Dicționarul limbii ruse», în patru volume (ediția a treia în 1903—1909), iar în epoca sovietică, D. N. Ușakov a publicat «Dicționarul limbii ruse contemporane», de asemenea în patru volume (1928—1940), iar S. I. Ojegov «Dicționarul limbii ruse» (un volum, ed. I 1949, ed. II 1952). La noi, Lazăr Șăineanu¹ și apoi I. A. Candrea² au răspuns nevoilor marelui public prin dicționarele lor explicative care s-au bucurat de o mare răspîndire.

Încercările Academiei Romîne de a elabora dicționarul limbii noastre au fost însoțite, ca și în alte părți, de aprinse discuții principiale și de îndelungate eforturi pentru realizarea lui practică. Controversele ivite în legătură cu elaborarea Dicționarului limbii romîne reprezintă un aspect important al frămîntărilor noastre culturale din secolul trecut pînă astăzi, înfățișate în mod sumar în prefața volumului I al «Dicționarului limbii romîne literare contemporane», apărut în luna mai 1955.

Dacă elaborarea dicționarului limbii noastre a dat naștere la atîtea discuții și controverse, aceasta se datorește faptului că el n-a fost niciodată privit numai ca o colecție de cuvinte explicate, ci ca o mare operă de cultură, care a căutat întotdeauna să reflecte atît concepția științifică despre limbă a vremii, cît și tendințele ei politice dominante.

Latiniștii au rămas tributarii concepției raționalismului idealist al secolului al XVIII-lea, după care lingvistul era îndreptățit să influențeze dezvoltarea limbii potrivit scopurilor lui. Scopul politic al latiniștilor a fost trezirea conștiinței naționale și cîștigarea de drepturi politice și sociale pentru poporul român prin

¹ Lazăr Șăineanu, Dicționarul universal al limbii romîne, București, 1896.

² I. A. Candrea și Gh. Adamescu, Dicționarul enciclopedic ilustrat «Cartea Romînească», București, 1931.

relevarea originii latine a limbii noastre și prin relatinizarea ei. Pasiunea lor fanatică pentru acest crez a fost atât de mare, încât ei au dat la iveală în două rînduri operele de bază ale științei limbii, alcătuint, mai întii, prin Samuil Micu și Gheorghe Șincai, gramatica limbii romîne¹ în 1780, și apoi prin Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Teodorovici și A. Teodori, Dicționarul de la Buda², în 1825, iar în a doua etapă, după înființarea Societății Academice Romîne, a fost întocmit «Dicționarul limbii romîne», în trei volume, de către A. T. Laurian, I. C. Massim, Gheorghe Bariț și Iosif Hodoș (1873—1876) și «Gramatica limbii romîne», în două volume, de Timotei Cipariu (1869—1877).

Cu toate greșelile ei cunoscute, Școala latinistă a fost singura direcție în lingvistica noastră din trecut care a reușit să realizeze într-un spirit unitar Gramatica și Dicționarul limbii noastre, potrivit concepției ei lingvistice și crezului ei politic.

În opoziție cu latinistii, concepția dicționarului academic, reprezentată de B.P. Hasdeu și adoptată apoi de toți ceilalți redactori ai dicționarului pînă în 1952, a mers pe linia istoristă și poporanistă a secolului al XIX-lea, caracterizată prin considerarea limbii ca produs istoric și cuprinderea în dicționar a limbii scrise și vorbite în trecut și astăzi de întreg poporul. La discuțiile în jurul dicționarului au participat în trecut toți cărturarii noștri de seamă din Academie ca și din afara ei, situîndu-se pe diferite poziții cu caracter principial sau personal, poziții care, atunci cînd se va scrie o istorie amănunțită a etapelor realizării dicționarului limbii noastre, vor putea fi evocate cu folos.

După eșecul latinistilor, tipul de dicționar luat ca model, mărturisit sau nu, de către lexicografii noștri a fost cel al lui Emile Littré³: etimologic, istoric și al uzului scris și vorbit din trecut și contemporan. Această concepție, care a stat la baza dicționarelor naționale din multe țări europene din secolul trecut pînă astăzi și care a dat și la noi, prin dicționarul lui Tiktin (Rumänisch-deutsches Wörterbuch, trei volume, 1904—1924), bune rezultate, a fost exagerată printr-un istorism excesiv în toate încercările făcute de Academie prin B. P. Hasdeu, Al. Philippide și Sextil Pușcariu, dîndu-se în elaborările acestora o mai mare importanță istoriei cuvintelor decît sensurilor lor actuale. Dicționarul devenise expresia unui tradiționalism strîmt, iar în redacția lui Sextil Pușcariu, cu un vădit caracter semănătorist. Întoarcerea spre trecut, care n-a putut fi înlăturată din lucrările dicționarului pînă în 1952, a fost caracterizată de către acad. Traian Săvulescu, președintele Academiei R.P.R. astfel: «Exageratul paseism manifestat, întoarcerea către

¹ Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae-Vindobonae*, 1780.

² *Lexicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu quare de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucratu. Seu: Lexicon Valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est.* Budaë, 1825.

³ E. Littré, *Dictionnaire de la langue française*, Paris, 1863—1872, 5 volume.

trecut, a devenit la aceștia aproape o manie. Nimeni nu s-a gândit că limba veche nu prezintă interes în studiul limbii actuale. Dar aceasta nu poate fi un scop în sine și nu poate fi de folos nici pentru dezvoltarea lingvisticii, nici pentru aplicațiile ei în societate și în învățămînt. Este mai interesant și mai util ca limba vorbită, limba trăită, să fie în primul rînd obiectul de cercetări al oamenilor noștri de știință»¹.

Pentru ca dicționarul să corespundă cerințelor epocii noastre de cunoaștere și cultivare a bogățiilor limbii naționale, de răspîndire a noțiunilor ideologice și științifice materialiste și de ridicare a nivelului cultural al maselor, Prezidiul Academiei R.P.R. a hotărît, în iulie 1952, elaborarea unui nou tip de dicționar și anume al limbii romîne literare contemporane, explicativ și normativ². Adoptarea acestei hotărîri s-a făcut în urma unor largi dezbateri științifice³, folosindu-se în acest scop bogatele învățăminte ale discuțiilor ce au avut loc în primăvara anului 1952 în Uniunea Sovietică asupra problemelor teoretice și practice de lexicografie⁴.

Hotărîrea de a se alcătui un dicționar al limbii literare contemporane a fost determinată și de lipsa unui dicționar explicativ și normativ al limbii noastre pentru uzul marilor mase. Dicționarele de tip practic, existente la noi, cel al lui Șăineanu sau al lui Candrea, nu mai puteau fi retipărite, deoarece ele nu mai corespund dezvoltării limbii și culturii noastre de astăzi.

Înregistrarea și explicarea în dicționar a aspectului actual al vocabularului limbii noastre era imperios cerută de nevoile arzătoare ale maselor pentru a cunoaște forma cea mai corectă, mai bogată și mai frumoasă a limbii romîne, care este limba noastră literară contemporană. Studiul celorlalte aspecte ale vocabularului nostru a fost destinat, prin aceeași hotărîre a Prezidiului Academiei R.P.R. din 1952, altor tipuri de dicționare: etimologic, istoric, de regionalisme și de sinonime, care urmează a fi elaborate de institutetele de lingvistică după apariția «Dicționarului limbii romîne literare contemporane». Numai pe baza acestor dicționare, întocmite în lumina concepției lexicografice materialiste, se va putea elabora, fără a se mai ajunge la impasurile din trecut, Dicționarul general al limbii romîne. Dicționare explicative și normative ale limbilor literare contemporane se elaborează astăzi cu precădere și în Uniunea Sovietică, în Ungaria și în Bulgaria.

Faptul că dicționarul, în forma lui de astăzi adoptată în 1952, a fost terminat de Academia R.P.R. în decurs de numai trei ani se datorește, în primul rînd, condițiilor excepționale create muncii lingvistice de către regimul de democrație populară, precum și valorificării critice și completării materialului documentar strîns, începînd din 1897, pentru pregătirea dicționarului plănuit, dar nerealizat, de Academia Romîna.

¹ Vezi «Studii și cercetări lingvistice», anul III, 1952, p. 9.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Vezi «Voprosi iazikoznaniia», 4, 1952, p. 114—120.

Apariția primului volum al « Dicționarului limbii române literare contemporane » a fost considerată de toți comentatorii ca un important eveniment în viața noastră culturală. Ea a fost salutăată de cercurile largi ale intelectualității noastre și ale maselor cititoare cu satisfacția pe care o justifică așteptarea îndelungată a dicționarului limbii noastre. Aprecierea spontană a opiniei publice față de apariția dicționarului a fost oglindită de « Gazeta literară, » în nota care salută apariția lui astfel: « Interesul pe care l-a stîrnit în rîndurile categoriilor celor mai largi ale publicului, epuizarea într-un timp record a exemplarelor sosite în librării măturisește pe deplin legitima nerăbdare cu care a fost așteptat dicționarul »¹.

Discuțiile care au însoțit totdeauna munca lexicografică la noi au reînceput imediat după apariția primului volum. Numeroasele articole critice publicate în revista « Contemporanul » se deosebesc însă fundamental de vechile polemici stîrnite în jurul Dicționarului Academiei, ele fiind toate pătrunse de un sănătos spirit constructiv.

În toate articolele se exprimă satisfacția pentru apariția lucrării. Acad. C. I. Parhon scrie: « Apariția primului volum al Dicționarului limbii române contemporane trebuie privită, fără îndoială, ca un succes important înregistrat de știința noastră lingvistică »².

Aceeași apreciere favorabilă o face și acad. Iorgu Iordan: « Apariția volumului I al acestei mult așteptate opere trebuie salutăată, scrie d-sa ca un eveniment de importanță deosebită »³. Această lucrare, ca și « Gramatica limbii române », « va contribui în largă măsură la săvîrșirea revoluției culturale inițiată și condusă de partidul clasei muncitoare », ele fiind menite « să ușureze oamenilor din patria noastră însușirea celei mai desăvîrșite varietăți a limbii întregului popor, varietatea ei literară »⁴. Oricît ar fi de numeroase lipsurile lucrării, încheie acad. Iorgu Iordan, « ele nu micșorează valoarea dicționarului, care numai prin faptul că există realmente, că stă la dispoziția celor ce-i simt nevoia (și aceștia se numără cu zecile de mii) însemnează o realizare deosebit de merituosă »⁵.

Pentru prof. Al. Dima, publicarea dicționarului constituie « evenimentul cultural cel mai de seamă al ultimelor luni »⁶, iar pentru George Ivașcu: « realizarea cea mai completă a lingvisticii noastre. El întruchipează justa ei orientare, maturitatea și eficiența ei ». « În sfîrșit, adaugă George Ivașcu, avem un dicționar științific al limbii naționale. Evenimentul merită a fi salutat fără nici un fel de rețineră. E o mare faptă de cultură pe care cele 23.500 de exemplare ale primului tiraj o înscriu printre victoriile cele mai de seamă ale revoluției noastre culturale »⁷;

¹ « Gazeta literară », nr. 18, din 5 mai 1955.

² « Contemporanul », nr. 26, din 1 iulie 1955.

³ Ibidem, nr. 20, din 20 mai 1955.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, nr. 28, din 14 iulie 1955.

⁷ « Gazeta literară », nr. 23, din 9 iunie 1955.

Prof. Ștefan Mircescu consideră dicționarul « o operă de masivă afirmare a puterii creatoare a oamenilor noștri de știință și totodată o mândrie a culturii noastre noi »¹.

Exponenți ai diferitelor ramuri ale științei și tehnicii au exprimat aprecieri asemănătoare. « Autorii lucrării, scrie prof. ing. Dimitrie Protopopescu, s-au străduit și au realizat, în bună parte, sarcina de a elabora un dicționar explicativ și normativ care să oglindească vocabularul limbii curente folosite în literatură, știință, artă, presă, practica de producție, tehnică »²

Petre Lucaciu relevă ca un merit al dicționarului faptul că « autorii lui au biruit cu succes multe dintre dificultățile ivite, au înfrânt multe teorii idealiste, reacționare, antiștiințifice »³. Spre deosebire de dicționarele vechi, « Dicționarul Academiei R.P.R. este menit să slujească răspîndirii ideologiei clasei muncitoare »⁴

Relevarea părților pozitive ale dicționarului a fost însoțită și de o ascuțită analiză critică a lipsurilor lui. Unele obiecții sînt de natură lingvistică. Altele se referă la felul cum a fost redată în dicționar terminologia științifică și tehnică. La discuțiile critice asupra volumului I n-au participat încă scriitorii noștri, de la care sînt de așteptat observații din cele mai interesante și mai folositoare asupra felului cum dicționarul a reușit să oglindească limba noastră literară contemporană. Academia R.P.R. cuprinzînd astăzi în sînul ei pe cei mai reprezentativi scriitori ai noștri, nu ne îndoim că ei își vor spune cuvîntul lor competent.

Deoarece unii redactori ai dicționarului au răspuns, în parte, obiecțiilor cu caracter tehnic și de detaliu⁵, ne vom mărgini să adăugăm aici unele observații principale cu privire la aspectele muncii lexicografice legate de lipsurile semnalate.

Dintre observațiile de natură lingvistică, mai importantă o socotim pe cea a acad. Iorgu Iordan, după care prezentarea în primul rînd a nuanțelor semantice actuale ale cuvîntelor ar fi în contradicție cu caracterul istoric al limbii, precum și cu logica, deoarece, scrie d-sa: « înțelesul de astăzi rezultă în mod firesc din unul anterior »⁶. Această obiecție, ridicată și de G. Istrate⁷, ar fi justă dacă dicționarul ar avea un caracter istoric. Fiînd însă, precum îl arată și titlul, un dicționar explicativ și normativ al limbii romîne literare contemporane, el se bazează pe principiul circulației sensurilor cuvintelor, relevînd, în primul rînd, sensurile și valorile stilistice actuale ale cuvintelor, nu înșirarea istorică a sensurilor lor. Pe acest principiu sînt alcătuite « Dicționarul limbii ruse contemporane » de D. N. Ușakov, « Dicționarul limbii ruse » de S. I. Ojegov

¹ Vezi « Contemporanul », nr. 26, din 1 iulie 1955.

² Ibidem, nr. 23, din 10 iunie 1955.

³ Ibidem, nr. 24, din 17 iunie 1955.

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi Ilie Stanciu, Dicționarul limbii romîne literare contemporane, în « Limba romînă », anul IV, nr. 2 1955, p. vezi și « Contemporanul », nr. 25, din 24 iunie 1955. Ibidem, nr. 36, din 9 septembrie 1955.

⁶ Ibidem, nr. 20, din 20 mai 1955.

⁷ Ibidem, nr. 34, din 26 august 1955.

și « Dicționarul limbii ruse literare contemporane » al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, atât în redactarea lui inițială cât și în cea de astăzi. « Dicționarul limbii române literare contemporane » reflectă procesele vii din limba noastră literară contemporană, ajunsă astăzi, prin practica literară a secolelor al XIX-lea și al XX-lea, la o înaintată fază de încheiere a unității ei. Publicul nostru avea nevoie, în primul rând, de acest dicționar explicativ și normativ, care să oglindească cea mai corectă și mai frumoasă formă a limbii române. Experiența a dovedit pretutindeni caracterul rațional și practic al dicționarelor explicative și normative, superioare dicționarelor inventar, de erudiție istorică, greu accesibile marelui public. Al. Odobescu a luat pe ru un asemenea dicționar al limbii române încă din 1877. « Punctul prim și de căpetenie, al unui dicționar, scrie el, este uzul contemporan. Nu corespunde, mai întâi de toate, cu cerințele celui ce-l consultă, dicționarul acela care nu conține cuvintele pe care omul este expus a le auzi din gura tuturor în orice moment al vieții sale »¹. Elaborarea « Dicționarului limbii române literare contemporane » este urmarea directă a felului în care e apreciat de către lingvistica marxistă studiul limbii contemporane, în opoziție cu vechea direcție lingvistică pentru care punctul de greutate cădea pe studiul limbii vechi. Însuși acad. Iorgu Iordan este autorul unui voluminos manual universitar intitulat « Limba română contemporană » (1955), în care a încercat să răspundă cerințelor științifice și didactice de cunoaștere a limbii contemporane.

Oglindind limba națională, în forma ei cea mai desăvârșită care este limba literară, dicționarul nu putea, firește, să cuprindă termeni moldoveniști de circulație regională prea restrânsă ca *bicaș*, *bie*, *brăhni*, *canara*, cum propune G. Istrate². Dacă uneori s-au strecurat totuși termeni de circulație regională restrânsă, aceasta este o greșeală, o abatere de la normele fixate.

Strâns legată de obiecția de mai sus este cea ridicată de prof. Al. Dima³, E. Boldan⁴, G. Istrate⁵, ca și în unele scrisori primite de Institutul de lingvistică, asupra absenței indicării în dicționar a etimologiei cuvintelor.

Deși problema etimologiei cuvintelor aparține dicționarelor istorice, ea constituie de multă vreme la noi o preocupare din cele mai pasionante atât pentru lingviști cât și pentru marele public. Discuțiile aprinse sfârșite de latiniști și apoi de generația lui Cihac și Hasdeu asupra originii lexicului românesc au trezit în sînul opiniei noastre publice un interes viu, care nu s-a stins nici astăzi.

Într-un dicționar explicativ și normativ al limbii contemporane, indicarea originii cuvintelor nu este în.ă neapărat necesară pentru înțelegerea lor, deoarece de cele mai multe ori sensurile actuale ale cuvintelor sînt altele decît cele originare.

¹ Vezi A. I. Odobescu, Opere, vol. I, ed. îngrijită de Tudor Vianu. Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, p. 318.

² Vezi « Contemporanul », nr. 34, din 26 august 1955.

³ Ibidem, nr. 28, din 14 iulie 1955.

⁴ Ibidem, nr. 20, din 3 iulie 1955.

⁵ Ibidem, nr. 34, din 26 august 1955.

Indicarea etimologiei cuvintelor, care trebuie însoțită de explicarea transformărilor de sens și de formă suferite de ele din limba de origine în limba actuală, implică un studiu amplu care nu poate fi prezentat științific decât într-un dicționar special, istoric și etimologic. Institutul de lingvistică din București are în planul său de lucru elaborarea unui asemenea dicționar al limbii noastre. Până la apariția acestuia, Institutul a introdus totuși, pentru satisfacerea cerințelor marelui public, în Dicționarul într-un volum, a cărui redactare este terminată și care este o formă prescurtată a dicționarului mare, indicarea etimologiei cunoscute pînă acum pentru 80 % dintre cuvintele limbii noastre.

Cele mai numeroase obiecții au fost aduse dicționarului de către specialiști din diferitele ramuri ale tehnicii și științei, din punctul de vedere al specialității lor. Ele se referă fie la noțiuni teoretice, fie la noțiuni speciale de terminologie tehnică, medicală, zoologică, matematică, muzicală, artistică, filozofică, pe care criticii le găsesc redată cu unele lipsuri în ceea ce privește numărul termenilor sau calitatea definițiilor.

Asemenea obiecții nu sînt surprinzătoare, deoarece în toate dicționarele terminologia tehnică a fost totdeauna partea cea mai susceptibilă de critică. Cuprinderea în proporții juste a terminologiei tehnice și științifice și definirea acestor noțiuni într-un dicționar al limbii comune a constituit pretutindeni una din greutățile mari ale muncii lexicografice de totdeauna. Redactorii « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » au avut o sarcină cu atît mai grea cu cît la noi nu există o tradiție lexicografică în ceea ce privește prelucrarea lingvistică pentru marile mase a terminologiei științifice. Ei n-au avut la dispoziție nici manuale corespunzătoare sau cărți de popularizare din care să aprecieze în mod just circulația termenilor științifici și în care să fie formulate definiții esențiale corespunzătoare nivelului de astăzi al științei și accesibile nivelului comun de înțelegere. Orientarea în literatura tehnică și științifică a prezentat pentru redactorii dicționarului mari dificultăți, deoarece tratatele pe care ei au trebuit să le consulte cuprind prea multe detalii, iar definițiile date presupun prea multe cunoștințe anterioare de specialitate. Pe de altă parte, literatura tehnică și științifică nu a fost totdeauna prea just aleasă pentru dicționar, lipsind dintre lucrările consultate pentru volumul I, după cum s-a semnalat de către unii critici, uneori chiar lucrări editate de Academia R.P.R. sau lucrări personale de mare valoare științifică ca cele ale academicienilor C. I. Parhon, Traian Săvulescu, S. S. Oilov, E. Carafoli, St. Nicolau. Astfel, fără să se găsească greșeli prea grave, s-au semnalat totuși definiții incomplete sau improprii chiar pentru termeni ca: *algebră, aritmetică, apeduct, aerolit, aerosol, amortizare, antropologie, articulație, cifră* etc.

O altă greutate care complică problema definirii exacte a terminologiei științifice și a cuprinderii ei juste într-un dicționar provine din faptul că în zilele noastre știința cunoaște o evoluție mai rapidă decît în orice altă epocă anterioară. Cunoștințele sporesc astăzi neîncetat, se ivesc mereu noțiuni științifice noi, iar definițiile consacrate vremelnic sînt mereu susceptibile de revizuire în lumina

cercetărilor noi. Cu zece ani în urmă, cunoștințele asupra energiei atomice erau aproape inexistente, pe cînd astăzi o mulțime de noțiuni în legătură cu energia atomică trebuie să intre în materialul dicționarului. Peste zece, douăzeci de ani, un dicționar care n-ar cuprinde o bogată terminologie atomică va fi considerat, desigur, ca învechit. Ceea ce învechește un dicționar este în primul rînd terminologia tehnică, științifică și ideologică. Strîns legată de progresul tehnicii și științei la un moment dat al dezvoltării lor, terminologia tehnică și științifică aparține părții celei mai mobile a vocabularului. De aceea, un dicționar de acum 50—60 de ani este astăzi aproape inutilizabil în ce privește terminologia științifică, tehnică și ideologică. Volumele apărute din « Etymologicum Magnum Romaniae » al lui Hasdeu, ca și cele trei volume apărute din Dicționarul Academiei Romîne, nu sînt învechite numai prin concepția care le-a stat la bază, ci, în primul rînd, prin insuficiența terminologiei științifice și ideologice și prin perimarea definițiilor acestora.

Înlăturarea dificultăților legate de definirea justă a terminologiei științifice în « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » nu poate fi obținută, cum susține prof. Remus Răduleț, prin încredințarea redactării ei exclusiv specialiștilor¹. Experiența aceasta a început la revizia volumelor II, III și IV ale dicționarului cu o echipă de colaboratori ai « Lexiconului tehnic român », condusă chiar de prof. Remus Răduleț, dar prin aceasta greutățile nu s-au înlăturat. Specialiștii din diferitele ramuri ale tehnicii și științei propun intrarea în dicționar a unui număr prea mare de termeni de specialitate, iar pe de altă parte, definițiile propuse de ei au, în general, un caracter prea tehnic. Astfel, spre exemplu, pentru cuvîntul *electricitate*, specialiștii au propus definiția: « sarcină electrică », iar pentru *sarcină electrică*: « mărime de stare pe care o au corpurile după ce au fost frecate unul de altul ». Este evident că asemenea definiții care trimit de la un element necunoscut la altul nu pot fi acceptate în dicționar, deoarece, în afară de specialiști, nimeni nu le poate înțelege. Intervenția lingvistului pentru alegerea termenilor ce urmează a fi cuprinși în dicționar, precum și pentru definirea lor accesibilă este neapărat necesară. Nu se poate încredința deci exclusiv specialiștilor sarcina redactării terminologiei științifice, ci trebuie întărită colaborarea între lingviști și ceilalți oameni de știință pentru soluționarea justă a acestei probleme. Institutul de lingvistică a făcut, chiar de la începutul redactării dicționarului, apel la specialiștii din celelalte institute ale Academiei, fără să primească însă totdeauna cea mai competentă colaborare.

Greutatea definirii satisfăcătoare a terminologiei tehnice și științifice a fost relevată la noi de curînd prin discuțiile stîrnite în jurul « Lexiconului tehnic român », redactat exclusiv de specialiști, în ultimii ani. Criticii « Lexiconului » i-au adus obiecții serioase de natură ideologică și de stil, dar și obiecții asupra felului cum au fost definite noțiunile teoretice de bază ale științelor naturii ca: *forță, mișcare, materie, legi fizice*, sau unele noțiuni tehnice ca: *mecanizare, auto-*

¹ Vezi « Contemporanul », nr. 21, din 27 mai 1955.

matizare, aeraj, indice tehnico-economic, precum și unele noțiuni de specialitate, mai ales din matematică ¹.

În articolele din « Contemporanul » și « Gazeta literară » consacrate discuțiilor asupra « Dicționarului limbii române literare contemporane » s-au mai ridicat în legătură cu terminologia tehnică și științifică două feluri de obiecții cu caracter contradictoriu. Astfel, acad. Iorgu Iordan se arată surprins de prezența unor termeni ca *acroter*, *aerofotogrametrie*, *anemostat*, care nu și-ar avea, după d-sa, locul în dicționarul limbii noastre literare contemporane ². Prof. Remus Răduleț ³ și alți tehnicieni și specialiști susțin, dimpotrivă, că lipsesc din dicționar numeroși termeni tehnici și științifici intrați în uzul vorbirii curente. Viorel Cosma reproșează dicționarului că nu cuprinde termeni muzicali, după d-sa foarte cunoscuți, ca: *agogică*, *ambitus*, *anacrusă*, *arletă*, *assai*, *bombardon*, *cantabile*, *commodo*, *contrafagot* și alții ⁴.

Ambele obiecții relevă încă o dată complexitatea problemelor ce se pun în fața redactorilor unui dicționar al limbii literare contemporane și dificultatea mare de a satisface cerințele atât de variate ale cititorilor specialiști, fiind foarte greu să se stabilească o limită justă între termenii tehnici care trebuie și care nu trebuie să intre într-un dicționar al limbii curente. Această limită este totdeauna în funcție de progresul științei și de pătrunderea terminologiei speciale în vorbirea comună.

Deoarece știința cunoaște astăzi un avânt atât de mare și răspîndirea ei constituie o sarcină de cinste a statului nostru de democrație populară, se ridică imperios problema necesității alcătuirii unei enciclopedii românești care să oglindească progresele vaste ale științei și culturii de astăzi. O asemenea lucrare este cerută de marile mase cititoare însetate de cunoștințe, deoarece ele nu dispun în prezent de nici o enciclopedie acceptabilă din punct de vedere al conținutului și al orientării ideologice. Cu excepția « Enciclopediei române » a lui C. Diaconovici (Sibiu, 1898—1904, trei volume), lucrare merituosă pentru vremea când a apărut dar nemaiprezentînd astăzi decît un interes istoric, lucrări ca Enciclopedia « Minerva » (Cluj, 1929) sau partea de enciclopedie din Dicționarul enciclopedic ilustrat « Cartea Romînească » (1931) n-au corespuns cerințelor nici în vremea când au apărut.

În prefața ediției a șaptea din 1877 a « Dicționarului Academiei Franceze », operă dispunînd atunci de o experiență lexicografică neîntreruptă timp de aproape

¹ Vezi: prof. univ. T. Vescan și conf. univ. M. Arcan, Pentru înlăturarea rămășițelor idealiste, antiștiințifice din « Lexiconul tehnic român » (« Contemporanul », din 17 octombrie 1952); acad. Gr. C. Moisil, Discuția în legătură cu « Lexiconul tehnic român » (« Contemporanul », din 5 decembrie 1952); acad. N. Profiri, Cu privire la discuția asupra « Lexiconului tehnic român » (« Contemporanul », din 27 februarie 1953).

² Vezi « Contemporanul », din 20 mai 1955.

³ Vezi « Contemporanul », din 27 mai 1955.

⁴ Vezi « Contemporanul », nr. 31, din 3 august 1955.

două sute cincizeci de ani, se spun următoarele cuvinte juste: « Quel est le dictionnaire qui ne donne pas prise par quelque côté à la critique, et même à une très juste critique ».

Dicționarul unei limbi vii nu poate fi niciodată complet și ireproșabil. Este greșit să se creadă că un dicționar este o operă definitivă. El este o operă în continuă lucrare, căci și limba este în continuă mișcare. Dicționarul nu poate fi ferit de lipsuri, fie în ceea ce privește înregistrarea termenilor, fie în ceea ce privește exactitatea definițiilor. Dar orice dicționar este susceptibil de îmbunătățiri continue prin edițiile lui succesive. Criticile aduse « Dicționarului limbii române literare contemporane » au avut în vedere îndeosebi această perspectivă. Ele au ținut seama că o lucrare atât de minuțioasă și de complexă se realizează la noi pentru întâia oară și observațiile critice făcute pe marginea volumului I au fost inspirate exclusiv de grija de a ridica calitatea edițiilor și volumelor lui viitoare. Această poziție constructivă a criticilor aduse a exprimat-o îndeosebi prof. Remus Răduleț, care și-a încheiat observațiile asupra dicționarului, scriind că el este « o operă de mare importanță națională și este o datorie patriotică a fiecăruia să contribuie la îmbunătățirea edițiilor ulterioare ale volumului I și a textului elaborat dar încă nepublicat. »¹

Discuțiile născute în jurul primului volum al « Dicționarului limbii române literare contemporane » sînt în același timp de un mare folos pentru lexicografia noastră prin precizarea diferitelor probleme teoretice de lexicografie care sînt rămase în urma practicii. Lexicografia noastră n-a avut în trecut baze metodologice sigure, munca în acest domeniu fiind făcută după înclinații personale și într-un practicim lipsit de uniformitate. Prin prelucrarea științifică a teoriei despre diferitele aspecte ale vocabularului și despre sistemul de stiluri ale limbii, prin determinarea mai precisă a sarcinilor și conținutului diferitelor tipuri de dicționare, prin perfecționarea continuă a cadrelor de lexicografi care au lucrat la redactarea « Dicționarului limbii române literare contemporane », lexicografia noastră va putea obține succese tot mai mari în elaborarea dicționarelor etimologic, istoric, de regionalisme, de sinonime și bilingve ce se găsesc acum în lucru.

Este de la sine înțeles că redactorii « Dicționarului limbii române literare contemporane » vor folosi în mod rodnic observațiile făcute asupra volumului I și vor îmbunătăți în lumina lor celelalte volume și ediții ale dicționarului. De la munca începută de latiniști în primul deceniu al secolului al XIX-lea pentru un dicționar al limbii române și pînă astăzi lexicografia noastră a făcut progrese mari prin folosirea în spirit critic a experienței și a materialului adunat de înaintași. Lexicografii noștri, care lucrează pentru întâia oară în colective coordonate și se bucură de sprijinul larg al statului de democrație populară, se vor strădui mereu ca, în colaborare cu ceilalți oameni de știință din secțiile Academiei R.P.R., să ridice « Dicționarul limbii române literare contemporane » la înălțimea operelor mari și trainice ale epocii socialiste.

¹ Vezi « Contemporanul » din 27 mai 1955.